

gyarmatoktól együttvéve sem vesz annyit, mint Algériától. E gyarmat kivitelének 90%-a az anyaországba irányul és szükségletének 80%-át onnan fedezi. Tunizia külkereskedelmén már észre lehet venni, hogy olasz lakossága több, mint a francia, de azért áruinak fele mégis Franciaországba megy és behozatalának $\frac{2}{3}$ -át onnan szerzi meg. Indokínával is nagy a forgalma, de ez korántsem olyan értékes terület, mint Észak-Afrika. Távol is van tőle és ami még fontosabb, közelebb van Japánhoz és Kínához. A japáni is, a kínai is ügyes kereskedő.

A többi gyarmat egyelőre minden értékes terméke mellett nem sok jövedelmet hoz az anyaországnak. Még sok tőkét kell befektetni a vízszabályozásokba, ültetvényekbe, közlekedésbe és főként még több franciának kellene odamenni, hogy kincseit felhasználják. A francia azonban nem vágyódik el szülőhazájából, nincsenek is sokan. Magának az anyaországnak is egyre több gondot okoz, miként csalogassa vissza a parasztot a városok gyáraiból elhagyott, parlagon heverő földjeihez, falvaiba.

Míg a francia nép zöme közönyös gyarmatai iránt és csak azt látja fontosnak, hogy megritkult hadserege sorait néger katonákkal erősítheti meg, az angolokat, de még inkább az amerikaiakat nagyon is érdeklik. Már is sok amerikai szakember vetette rá magát a gyarmatok földjének, viszonyainak vizsgálatára.

Márton Béla

NÉPRAJZ ÉS NÉPMŰVÉSZET

Kedves Hallgatóim!

Bizonyára gyakran hallják emlegetni mindkét szót, melyet az előadás címéül mondtam. De sokszor kimondunk valamit s nem nagyon nézünk a kimondott szó mögé: mit is jelent tulajdonképpen? Nem fog tehát ártani, ha a mai előadás keretében azzal foglalkozunk: mi a néprajz és mi a népművészet? Nem fog ártani annak ellenére, hogy mindkét fogalom neve „nép”-pel kezdődik: NÉPrajz és NÉPművészet, — tehát úgy kellene lennie, hogy az így érdekelt falu népe legjobban tudja, mi is az, amiről beszélni akarunk. A falut azonban elsősorban a mindennapi kenyérért vívott kemény harc foglalja le és csak e harc sikerének biztosítása után következhetik olyan dolgokkal való foglalkozás, mint ezek is, amelyek már inkább a tudomány, a rendszerezett ismeretek közé tartoznak. Bár vannak olyan részletei, melyek nemcsak a mindennapi életbe kapcsolódnak, de egyenesen létérdekűek, hasznosíthatók, jövedelmezővé tehetők, azonban ezt is csak akkor érhetjük el, ha a reájuk vonatkozó ismereteket minél szélesebb körben terjesztjük.

Szenteljünk tehát egy kis időt a néprajz és népművészet megismerésének. És lássuk először: mi a néprajz?

A néprajz: tudomány. És pedig olyan tudomány, mely a nép testi-lelki tulajdonságait, szellemének mindenféle megnyilvánulását, életének összes anyagi és lelki, külső és belső jelenségeit felöleli, a népismeretet rendszeres egészbe foglalja s a rendszerbe foglalás alapján egyetemes érvényű elvek és törvények megállapításához jut.

Ez így elmondva, talán nehézkesen hangzik, magyarázzuk meg tehát könnyebben. Gondoljuk el így: A falu népe éli a maga életét, műveli föld-

jét, rendben tartja házatáját, itt-ott háziipart űz, a maga módján épít ottfhont, csúrt, istállót; tűzhelyet, ősi szokások szerint öltözködik, megvannak kedvenc dalai, táncai, mondái, legendái, alkalmi szokásai menyegzőn, keresztelőn, temetéskor, Karácsony, Szilveszter, Húsvét ünnepein stb.; megvannak hagyományai — sajnos, babonái is —, megvan bizonyos jellegzetes testalkata, arcformája, tartása, nem is beszélve a tájszólásokról, a kiejtés jellegzetességeiről. Mindebben és még sok más ezer apró részletben mindig megnyilatkozik a faj jellege, különleges alkata, amely a többitől megkülönbözteti. Mindez a rendes, mindennapi élet természetes kerete és látszólag egész jelentéktelen, úgyhogy sokan azt kérdezhetik: hol van ebben a tudomány? Hiszen ez maga az élet, eredeti mivoltában. Nos éppen ez az! *Hogy az élet eredeti mivolta, kerete és tartalma minden fajnál, minden népnél más és más, s mikor mi a magyar nép életformájának külső-belső ezer jelét kutatjuk, jegyezzük, gyűjtjük és rendszerezzük, ezzel tulajdonképen önmagunkat akarjuk megismerni és e komoly, tudományos megismerés alapján mindent meg akarunk tenni önmagunk megtartásáért.*

A tudományos alapossággal végzett néprajzi munkának első feladata tehát: a nép életének külső-belső adatait *összegyűjteni*, feljegyezni. A második: rendszerezni, vagyis az együvé tartozókat csoportosítani. A harmadik: a rendszerezés alapján *általános érvényű törvényeket és elveket megállapítani*, amelyekből sokszor igen messzire vezető következtetéseket vonhatunk le. A negyedik, de egyben minden előbbi összefoglaló és felhasználó nagy cél: mindezen eredmények birtokában *erősíteni, megtartani, önmagával megismertetni, megbecsülni a fajt s megóvni attól, hogy jellegét feladva, elhagyva, elfeledve vagy megtagadva felszívódjék s eltűnjék az őt körülvevő idegen hatásokban.*

Így kiderül azután, hogy nem csupán egy száraz, leketlen tudományról van szó, hanem önmagunk megismeréséről és megtartásáról. Mert nem is képzelik, kedves Hallgatóim, milyen sokféle és messzeágazó következtetést tud levonni a néprajz tudománya a szakszerűen gyűjtött és rendszeresen feldolgozott anyagból. Megfigyel például egy bizonyos formájú és berendezésű tűzhelyépítést. Feljegyzi ennek a tájhoz, környezethez kötött jellegét, kimutatja elterjedését bizonyos vidéken. Azután észleli különös előfordulásait egészen máshol, ahol az előbbi berendezés már átalakuláson ment át s ez időrendben az előbbinek folytatása. Ilyesmiből a régmúltban lefolyt vándorlásokra lehet következtetni, a berendezésben előforduló idegenszerűségekből már keveredésre, idegen betelepülésekre is s így ezek a néprajzi adatok néha egy-egy táj történetében olyan időszakok megértéséhez segítik a szaktudóst, melyekről hiteles *történelmi* adataink esetleg kétségben hagynak, vagy csak hézagosan tájékoztatnak.

Ugyanígy például farsangi szokásokban, mondákban, babonákban — ha azokat rendszeresen gyűjti és jegyzi a néprajzkutató — ősmagyar szokások nyomait lehet felfedezni és követni egészen mai átalakulásukig. Általában rendkívül mély és bő ismeretforrás van minden rendszeresen végzett kutatásban, így a néprajzi kutatásban is. Elmondhatjuk: míg a néprajz nem foglalkozott velünk, nem ismertük önmagunkat. Pedig *önmagunk ismerete elenegezhetetlen első feltétele a fejlődésnek*, márpedig hol van az a nép, amely — ha élni és boldogulni akar — fejlődni ne akarna? A néprajz tudománya az a tükör, mely hitelesen és őszintén megmutatja nem-

csak arcunkat, de *lelkünket* is! Az a másik tükör, amelyik a fiókos szekrény fölött függ a falon, csak fésülködéshez jó, vagy a bajsunk pedergetéséhez, de a néprajz tükre megmutatja: milyen a magyar lélek, hová tartozik a nagy világmindenségben, a népek végtelen tengerében, mik a jó és rossz tulajdonságai, erényei, bűnei, mit kell levetköznie és mit kell tovább fejlesztenie önmagában, ha be akarja tölteni küldetését a nagy ég alatt.

Hogy a nagy égről beszéltem, eszembe jut ime: a magyar nép le'ke a maga képére formálta ősidőktől fogva még a csillagos eget is. Magyar neveket adott a csillagképeknek, melyek pályáit tudósok számították ki. És a pusztázó, szabadban élő pásztornép ma is a csillagok járásán, nap és hold állásán igazodik el az időre nézve, olyan pontosan, mintha jó zsebórát hordana magával. Ezek az adatok is a néprajzhoz tartoznak. Egyezéseik, különbözőségeik, eredetük, régiségük, átszarmazásaiak megfigyelhetők egészen vissza a messi történelmi századokba és nem egyszer lehetőséget nyújtanak annak kinyomozására, hogy a népfajok hol érintették vagy kereszteztek egymás útjait a régmúlt időkben.

Nagyon érdekes példának említhetjük a *népies időjósást* is, melynek évszázados megfigyeléseken alapuló számtalan ősrégi szabálya van s ezeknek sok-sok emberöltőn át kipróbált igazságai a komoly tudományos meteorológianak is hasznára váltak.¹ Vagy megjegyezhetjük, hogy egyes *gyógyeljárások*, vagy általánosan használt *gyógyfüvek* ismerete szintén ősi, népi eredetű s ezeket az orvostudomány is átvette.² Van akárhány gyógyszer, mely az eredetileg népiesen közkeletű gyógyanyagokból készül. A legújabb orvostudomány a vegyi összetételű, gyárilag készített orvosszerekről kezd visszatérni az eredeti növénygyógyszerekre, melyek tisztábban és természetesebben nyújtják a gyógyerőt, mint a sok cífracímkes orvosság. Két világhírű gyógymód pedig, melynek ma két világhírű fürdőhely: Gräfenberg és Lindewiese köszönheti százezres nemzetközi forgalmát, két egyszerű földművesgazdának: Priessnitznek és Schrothnak köszönheti létezését, akik ezeken a helyeken kezdték el valamikor csodálatos gyógymódjaikat.

S mert mindez így van, kedves Hal'gatóim, ezután ne lássanak csupán valami üres „úri kedvtelést“ a néprajz tudományában, hanem becsüljék benne önmagunk megismerésének értékes eszközét. És legyenek segítségére ennek a tudománynak fontos küldetése teljesítésében. Hogyan történhetik ez? Egyrészt úgy, hogy ha a faluba néprajzi gyűjtőmunkát végező szakember érkezik, fogadjuk bizalommal, legyünk mindenben segítségére, járjunk a kezére, hogy minél eredményesebben dolgozhassék. Másrészt magunk is igen becses szolgálatot tehetünk a néprajz tudományának, ha feljegyzésekkel, adatokkal szolgálunk. Ha van valaki, aki szívesen foglalkozik faluja népének ismeretével és jegyzi, gyűjti külső-belső életformájának minden érdemes részletét, ezzel jelentős értéket adhat a magyar néprajz kutatásnak. Csak egy a fontos: *amit fe'jegyzünk, az mind igaz, feltétlenül hiteles és komolyan megbízható legyen*, akár valami népszokásról, akár egy ház alaprajzáról, vagy egy népies gyógymód leírásáról van szó. Mert ha a feljegyzett adatok nem hitelesek és nem megbízhatóak, minden fáradság hiábavaló volt.

¹ L. *Magyar Lélek*, 1942. évf.

² L. *Magyar Lélek*, 1942. évf.

Sokat lehetne még e tárgyról mondanunk, de sürget az idő. Foglalkozunk tehát most másik kérdésünkkel: mi a népművészet?

Ennek már a nevében van, hogy mi a lényege: *művészet*, Istenadta képesség a szép művelésére, arra, hogy *az élet rideg kereteit szép tartalommal töltsen meg minden kínálkozó és lehető alkalommal*. Hogy milyen mély és gazdag a művészi hajlam a magyar népben, azt tudja és értékeli az egész művelt világ. Illő, hogy mi is ismerjük fajunknak ezt a nagyszerű készségét, nemcsak felszínesen, de alaposan, lélekkel és szeretettel.

A művészet, mint életpálya, sokaknak hivatása. Ezek rendkívül sokféle és alapos iskoláztatáson, magasrendű továbbképzésen át jutnak tudásuk teljességéig, ami azután egyben egész életüket betöltő foglalkozásuk lesz. A népművészet ellenben ösztönös, belső parancsra alkot, rendes munkája mellett, minden különös kiképzés nélkül, önmaga erejére és képzeletére támaszkodva, tekintet nélkül arra, hogy alkotása hasznosítható-e, vagy sem? Mert ha tényleg hasznosítható, ez az igazi népművésznél *nem elsőrendű cél, hanem velejáró*. Csak a *belső szóra halgat, mely arra ösztönzi, hogy szépségsen meg mindent maga körül, öntse ki cifrára a karikásostor nyelét, faragjon körülfutó cserfaágakat a pásztorbaltájára, hintse tele hímes virágokkal a cifra szűrt, borítsa gazdag vakolatdíszekkel a kis házak oromfalát, fesse be vidám tarkára a tulipános ládát, szőjjön kakasos mintákat a fehér gyolcs szegélyébe, ékesítse gazdag képzeletének ezer formájával az egyszerű cserépkorsót is, varrja ki a legénykötényt virágos szegéllyel, tűzön tarka gyöngyöket a pártába és remekeljen csokolódzó galambpárt a sulykoló lapát hátára, akármilyen kemény a bükkfa, amelyből faragják. Mindezek a használati tárgyak az elmondott díszítések nélkül is tökéletesen megfelelnek céljaiknak, de a nép művészlelke vágyódik a szép után s örömet találja abban, hogy magát szép alkotásokkal vegye körül. És valóban megszépít mindent, amihez hozzányúl. Nem tanult senkitől, nem utánoz senkit, önmagából merít, képzeletéből, környezetéből, a meleg barázdákból, napsütött kalászból, vadvirágos rétből. Ezért utánozhatatlan. Ezért szeretik, keresik és vásárolják, különösen újabban, messze külföldről jönnek és keresve-keresik az igazi magyar népművészeti kincseket, mert valóban kincsek ezek, egy dús képzeletű nép lelkének drága virágai.*

Úgy értsék meg, kedves Hallgatóim, hogy a népművészet alkotásai fajunk legszebb megnyilvánulásai és annyira szerves, élő részei a magyar életfának, mint ahogyan a cserfa mindig csak cserfalevelet tud hajtani, a fűzfa fűzet és rózsafa rózsát. Kimeríthetetlenül gazdag, változatos és ötletes a magyar népművészet. Olyan tulajdonságai vannak, melyeket hivatásos művészek megírgyelnek, de elsajátítani soha nem tudnak. Miért? Mert egészen más az életmódjuk, lelkületük, mint a föld fiáé, aki egy ezredév óta az ősi rögön hullatja verítékét és onnan meríti ihletét.

Előbbi felsorolásomban nagyjából elmondtam, mit alkot a népművészet. Művészivé teszi mindazt, amihez hozzányúl, legyen az akár használati cikk, szerszám, eszköz, bútor vagy épületrész, vagy akár csak kimonodottan gyönyörködtetésre szánt darab. Minden falu nagyon becsülje meg, ha vannak művészkedő tagjai! Ők a mi ősi szépségforrásunk fenntartói, a jövő számára megőrzői. Ha ők elfogynának, az olyan volna, mintha a tenebb mondott fák ki sem hajtának többé, csak kopasz ágaik meredeznének a szomorú égre.

Mint mondtam: a népművészetnek nem célja a kereset, de ma mégis komoly kereseti forrást jelent. Korszakunkban igen nagy kelete van minden népművészeti értéknek itthon is, külföldön is. Magam egy művészkedő gömöri pásztortól annyi mindent vásároltam, hogy ezzel a pénzzel segítetttem elő — saját bevallása szerint — nőülését. Somogyban vannak falvak (Buzsák!), melyeknek egész asszony- és leánynépe a legelőkelőbb pesti divatcégek számára készít egy bizonyos fajtájú kézimunkát. Ugyanott ismertem egyszerű kanászembert, akinek faragott botjait félig készen, jó pénzért kapkodták ki a kezéből.

Természetesen *nem minden népművészet, ami falun készül.* Erre azután nagyon vigyázzunk, mert különösen *idegen, városi módik, cifraságok utánzása* — mikor egy falusi remekelő meg akarja mutatni, hogy „ő olyat is tud!” — a legszomorúbb kisiklásokat, eltévelyedéseket jelent és semmi köze nincs a művészethez. Csak az lehet számunkra érték, ami az ősi talajból fakadt, az idegen hatásoktól mentes tiszta képzeletből, a szépalkotás őszinte öröméből. És *idegen módiért semmit oda ne adjunk, el ne hagyjunk a régi szépségekből, mert ez olyan, mintha lelkünket cserélnők ki.* Igen, fejlődjék, gyarapodjék a falu, legyen egészségesebb, világosabb, szarazabb és levegősebb a lakóház, egészségesebb és táplálódóbb az étrend, *te'jek mindenben örömteljesebb, jobb életre, de mindez legyen meg és meg is lehet anélkül, hogy fajtánk eredeti szépségeit sutba dobnánk, elfelednénk. Ne penészedjenek és dohosodjanak a régi szép magyar viselet ruhadarabjai a ládák fenekén a városi cifraságok kedvéért!* Gondoljunk arra: mit szólnánk hozzá, ha egy szép napon a pacsirta papagálytollakkal röppenne fel a barázdából és ezerévek óta jól ismert édes trilái helyett valami dzsesszslágert kezdene füttyörészni? Azt hiszem, belesápadna a szántóvető fényes ekevasa és még a napnak sem volna kedve leragyogni az így megcsúfolt földre. Higgyék el, kedves Hallgatóim, ugyanilyen volna az is, ha a magyar falu nem őrizné meg népművészetének kincsét.

Becsüljük meg, ápoljuk és szeressük tehát a népművészetet, őrizzük tisztaságát és soha ne feledjük, hogy *a népművészet magyar mivoltunknak egyik olyan értékes alkotóeleme, melynek továbbvirágzása mindnyájunk gondja kell, hogy legyen és érte mindnyájan felelősek vagyunk!*

Amit a néprajznál mondtam, a népművészetre is áll: a népművészeti gyűjtő és feltáró munkában legyünk mindenkor segítségére az arra hivatott szakembereknek, ha a falut felkeresik. Ezzel minden falu önmagának tesz szolgálatot, mert biztosítja népművészeti termékeinek minél szélesebbkörű megismertetését és az értékesítés lehetőségét.

Nyiresi-Tichy Kálmán